ARTICULUS III.

Utrum necessario requirantur tres Episcopi ad unius consecrationem, adeo ut Summus Pontifex in eo dispensare non possit?

40 Dico primo: Omnino certum est, saltem ex constitutione Ecclesiæ, requiri ad minus tres Episcopos, ut unus consecretur. Patet tum ex praxi Ecclesiæ, tum ex Concilio Carthaginensi 4. cap. 2. ubi sic dicitur: *Episcopus cum ordinatur, duo Episcopi ponant, & teneant Evangeliorum codicem super caput, & cervicem ejus, & uno super eum fundente benedictionem, reliqui omnes Episcopi qui adsunt, manibus suis caput ejus tangant.* In hunc sensum Chrysostomus, Oecumenius, Theodoretus, Theophylactus, & alii SS. Patres explicant verba illa Apostoli 1. ad Timoth. 4. *cum impositione manuum Presbyterii*, idest cœtus Seniorum, seu Episcoporum, qui manus supra consecrandum imponunt.

41 Confirmatur ex facto Apostolorum, nam, ut refert Anacletus Epist. 2. Jacobus primus Hierosolymorum Episcopus, ordinatus fuit a Petro, altero Jacobo, & Joanne, ejus ordinationi assistentibus & cooperantibus, quo facto formam (inquit Pontifex) dederunt successoribus suis, *ut non minus quam a tribus Episcopis, reliquisque omnibus assensum præbentibus, ullatenus Episcopus ordinetur.* Unde Damasus Papa Epist. 4. ut probet illos Chorepiscopos, qui ab uno tantum Episcopo consecrati erant, non posse ullum munus Episcopi valide obire, subdit: *Quod enim Episcopi non sint, qui minus quam a tribus sunt ordinati Episcopi, omnibus patet.* Item Joannes III. in Epistola ad Episcopos Germaniæ, & Galliæ: *Omnia quæque*, inquit, *magna Concilia affirmant, eum non esse Episcopum, qui minus quam a tribus Episcopis, auctoritate etiam Metropolitani, fuerit factus.* Et Concilium Regiense cap. 10. ait, Canones definire irritam esse ordinationem Episcoporum, quam pauciores quam tres Episcopi faciunt.

42 Dices: Canone 1. Apostolorum dicitur, Episcopum debere a duobus vel tribus ordinari: Ergo tres non sunt necessarii.

Respondeo, hoc ita intelligendum esse, quod Episcopus debeat ordinari a duobus vel tribus, præter ipsum Metropolitanum, qui præsupponitur necessario debere adesse; atque ita Episcopum a tribus ad minus ordinari debere.

Dico secundo: Probabilius est, non posse ex dispensatione Summi Pontificis, unicum Episcopum alium consecrare. Est contra Vasquez, Coninck, Amicum, & alios Recentiores.

43 Probatur; Non potest Summus Pontifex dispensare in his quæ sunt de jure divino, sive ex Christi institutione: Sed ex Christi institutione habemus, quod consecratio Episcopi fieri debeat non minus quam a tribus Episcopis: Ergo in hoc Summus Pontifex dispensare nequit. Major constat, Minor vero probatur primo ex Epistola Aniceti Papæ ad Episcopos Galliæ cap. 1. ubi postquam retulit verba Anacleti dicentis in Epist. 2. decretali Hierosolymorum primum Episcopum B. Jacobum, qui justus dicebatur, a Petro, Jacobo, & Joanne Apostolis fuisse ordinatum, ita subjungit: *Si autem non minus quam a tribus Apostolis, tantus fuit ordinatus Episcopus, patet profecto eos formam,* INSTITUENTE DOMINO, *tradidisse, non minus quam a tribus Episcopis, Episcopum ordinari debere.* Ubi expresse dicitur Apostolos hanc formam ordinandi Episcopum, non minus quam per tres alios, nobis tradidisse ex institutione Domini sive Christi.

Probatur secundo eadem Minor, ratione destruente præcipuum fundamentum doctrinæ Adversariorum: Si tres Episcopi ex statuto solum Ecclesiæ, non vero etiam ex Christi institutione, requirerentur ad consecrationem alterius, maxime, quia ut ipsi contendunt, præter unum, alii duo, solum ad testimonium ordinati requiruntur tamquam assistentes, ne videlicet tyrannica unius Episcopi auctoritas, aliquid contra fidem Ecclesiæ tentet: Sed falsum est quod ex tribus Episcopis concurrentibus ad consecrationem quarti, duo ut testes solum, & non etiam ut consecrantes concurrant; alias enim non deberent simul cum ordinante ea facere in quibus, ex Patrum sententia, consecratio Episcopi essentialiter consistit; nimirum manus imponere capiti ordinandi & dicere: *Accipite Spiritum Sanctum &c.* sicut faciunt, sed tantum sua præsentia huic ordinationi adesse: Ergo &c. 44

Contra istam conclusionem objicitur primo liber Constitutionum D. Clementis cap. 27. alias 33. ubi dicitur quod *si necessitas urgeret* (Episcopum) *ab uno ordinari, quod propter persecutionem, aut aliam causam, plures adesse non possint, afferatur decretum commissionis plurium Episcoporum:* Ergo censet in casu necessitatis unicum Episcopum alium posse consecrare. 45

Verum hoc non urget, quia constat libros constitutionum Clementis Romani variis in locis fuisse corruptos, locum vero citatum fuisse ex corruptis, colligitur primo ex eo quod idem Clemens ante verba relata referat hæc verba Simonis Apostoli: *Ego Simon Cananæus constituo a quo Episcopis debeat ordinari Episcopus, scilicet a duobus, aut tribus.* Si enim hæc constitutio Apostolica vere esset, falsum esset: ex constitutione Ecclesiæ & Apostolorum, requiri ad minus tres Episcopos, ut unus consecretur; duo enim sufficerent, etiam de lege ordinaria, quod non admittunt Adversarii, & falsum esse constat ex dictis in prima conclusione. Secundo ex eo quod verba illa Clementis, *Afferatur decretum commissionis plurium Episcoporum*, supponant, non tantum Summum Pontificem, sed alios etiam inferiores Episcopos posse facultatem concedere quod ab uno solum Episcopo consecretur; quod ipsi Adversarii non admittunt, facultatem hanc soli Summo Pontifici, cui totius Ecclesiæ regimen commissum est, concedentes. 46

Objicitur secundo: Gregorius Magnus concessit Augustino, Anglorum Episcopo, ut ipse solus Episcopum consecraret, donec essent plures qui simul possent alios ordinare, ita enim legitur inter ejus decreta, in responsionibus ad interrogationes Augustini c. 8. quæ sunt in tomo 2. Conciliorum: Ergo ex dispensatione Summi Pontificis, unicus Episcopus alium consecrare potest. 47

Respondeo, quod licet hoc factum D. Gregorii ita habeatur tom. 2. Conciliorum Surii, locum tamen esse mendosum, aperte colligitur, tum ex contextu totius capitis, in quo multa sunt sine sensu; tum ex responsione ipsius D. Gregorii ad eumdem Augustinum Anglorum Episcopum, quæ habetur in fine libri duodecim Epistolarum Registri sic enim legitur: *Et quidem etiam in Anglorum Ecclesia, in qua adhuc tu solus Episcopus inveniris, ordinare Episcopum aliter nisi cum Episcopis potes; nam quando de Gallia Episcopi veniunt, illi in ordinatione Episcopi testes tibi assistant.* Quæ verba sententiam nostram probant & valde confirmant. Si enim posset Summus Pontifex dispensare in jure requirente tres Episcopos ad consecrationem Episcopi, omnino credibile est, quod D. Gregorius in tanta necessitate dispensasset. 48

TRACTATUS OCTAVUS

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

Ad Quæstionem 41. Supplementi, & alias sequentes.

PRÆFATIO.

TSI e Theologis plurimi soleant de Matrimonii Sacramento tractatum prætermittere, quod ad Jurisperitos & Canonistas pertinere magis quam ad Theologos videatur: attamen rem gratam Lectoribus me facturum existimavi, si ceteris Theologiæ Tractatibus etiam hunc adjungerem, ut Theologia nostra velut integro corpori pars nulla deesset, & difficultates, quæ plurimæ in hoc Tractatu & graves occurrunt, de quibus jus est Theologis, ut pronuntient, & suam sententiam proferant, eodem ordine, eadem methodo, iisdem D. Thomæ principiis explicatas, studiosi doctrinæ Thomisticæ reperirent. Nec vero adeo facilem hanc tractationem quis existimet, ut non opus sit Theologici & Scholastici laboris & acuminis diligentiam, & solertiam advocare; cum Augustinus lib. 1. de adulterinis conjugiis, quem merito inter Ecclesiæ Patres & Doctores, acumine, & vi ingenii, aquilam dixeris, adeo difficilem existimaverit, ut ita de se dixerit aliquando: Quæstionem de conjugiis obscurissimam & implicatissimam esse non nescio, nec audeo profiteri, omnes sinus ejus, vel in hoc opere, vel in alio, me adhuc explicasse, vel jam posse, si urgeat, explicare. *Sed obscuritati & difficultati non exigua accidit argumenti dignitas, qua sane exigit, ut inter sacras Theologiæ Tractationes hæc de Matrimonio recenseatur: cum hoc Sacramentum plures dotes habeat, quibus aliis Ecclesiæ Sacramentis præstantius est, ea superat, & ab Apostolo Sacramentum magnum dici potuit in Christo & Ecclesia. Nemo nescit plurima esse, & commendatione dignissima, quæ conjugium habet, ut natura bonum, ut individua duorum societas, ut civilis contractus, & totius humani generis fons, quæ potissimum Jurisconsulti spectant, quibus tadarum & primi fœderis, unde cetera inter homines fœdera originem ducunt, necessitatem, & honestatem attollunt. Sapienter Justinianus Imperator Novella 22. dixit:* Matrimonium sic esse honestum, ut humano generi videatur immortalitatem artificiosam introducere, & ex filiorum procreatione renovare genus humanum. *Et Justinus minor Novella 2. conjugiis familias sobolem, civitates frequentiam, Respublicas salutem debere dixit:* Nihil, *inquit*, in rebus mortalium perinde venerandum est atque Matrimonium, quippe ex quo liberi, omnisque deinceps sobolis series existat, quo regiones, atque civitates frequentes reddat, inde denique optima Reipublicæ coagmentatio fiat. *Demum Plato lib. de Legibus.* Oportet, *inquit*, parentes giguere, & educare liberos, qui vitam tamquam lampadem posteris tradant, ut sint semper aliqui Deum colentes, juxta ipsius legem. *Neque eam dignitatem conjugii SS. Patres præterierunt. Ambrosius fœcunditatem parientium, divinum munus esse dixit, quo debeant parentes gratias agere, quia generaverunt; filii, quia geniti sunt, fidei & religionis Sacramentorum participes futuri; patres, quia conjugii præmiis in suscepta prole beneficentur. Unde* (*inquit lib.* 1. *in Lucam*) *æquum est*, ut in Dei laudem vertet terra, quia colitur; mundus, quia cognoscitur; Ecclesia quia devotæ numero plebis augetur. *Quin etiam si quis a D. Cyrillo Alexandrino lib. 2. in Joan. cap. 2. postulet; cur existimaverit, Christum virginitatis prolem, Virgine genitum, Cana nuptiis interesse voluisse; hanc perissimum rationem redder:* Ut nativitatis nostræ principium, quantum ad carnem attinet, sanctificaret. Exigebat enim ipsa carnis propagatione acceptæ infirmitas, eum qui totam naturam hominis in meliorem ac feliciorem statum reparabat, non solum natis jam hominibus benedicere, verum etiam nasciturís gratiam præparare, & aditum illorum ad hanc mortalem vitam, & auctoritate miraculi, & suæ majestatis præsentia confecrare.*

Hæc sane præstantissima sunt: hæc præclara conjugiorum commendatio, si vel ea solum quæ intra naturæ limites habent, in mortalitatis subsidium, Rerum publicarum salutem, civitatum frequentiam, & ad facienda hominum fœdera, suis laudibus celebrentur. Sed quam multis partibus hæc infra eam commendationem jacent, qua Apostolus Matrimonium dixit magnum Sacramentum in Christo, & Ecclesia! Hæc una est singularis, & ingens laudum, & commendationis materia, qua cetera Ecclesiæ Sacramenta, Matrimonii Sacramentum superat, & longe antecedit. Non negaverim equidem Sacramentum Matrimonii, ut signum practicum, & efficacem causam gratiæ, infimum inter Sacramenta gradum tenere, & parum ad spiritualis, & cælestis vitæ officia, ad quæ Sacramenta ordinantur, assurgere. Verum nemo etiam negat, ut signum speculativum, & sacrarum rerum symbolum, cetera Sacramenta superare, iisque sanctius esse, triplici significatione, qua præcipua Religionis & fidei mysteria repræsentat. In primis enim fidelium conjugium, quod (*ut inquit Tertullianus Osee* 1.) Ecclesiæ conciliat, confirmat oblatio (*scilicet Missæ Sacrificium*) & obsignant Angeli, *sacrum signum est castissimi fœderis, & unionis Dei cum anima, quam sibi per fidem despondere Scriptura dixit; cui dotis nomine virtutes, & cælestia charismata, atque ipsum donorum auctorem Spiritum Sanctum infundit. Sed præterea Sacramentum est in Christo & Ecclesia, & symbolum fœderis, quo Ecclesiam Christus suo Sanguine mundatam, & detersis maculis, gloriosam sibi sponsam conjunxit. Ac demum Matrimonium, quo utriusque conjugis sit una caro, eximiam illam & singularem unionem significat, qua Verbum naturam humanam sibi vinculo nunquam solvendo copulavit, quo bonorum ac malorum fit hinc inde communio, & ex utroque Deo & homine una Persona consurgit. Quis neges significationem hujus triplicis unionis, & fœderis, cujus Matrimonium symbolum est, cetera Religionis nostræ Sacramenta superare, & mysteriorum, quæ maxima sunt, & fides docet, imaginem exhibere? Verum id maxime congruum erat, atque ipsa conjugii conditio, quæ suapte natura & usu hominem deprimit, suo quodammodo jure postulabat, ut eam depressionem Sacramenti magnitudo compensaret, & erigeretur animus cælestium rerum contemplatione, quarum conjugium sacrum signum institutum est. Atque hanc forsitan divini consilii rationem fuisse, nec temere suspicari licet, cum Deus mulierem, postea connubio copulandam, ex latere viri formaturus, in Adamum soporem immisit, ipsumque in extasim rapuit, & ut Augustinus dixit, Angelica curia participem effecit. Cur enim Adamus, cum futura ipsa sponsa paratur, ad cælestem curiam evehitur, cælestium choris, & ordinibus interest, & nisi clara Dei visione fruitur, quod quidam arbitrantur, divino lumine, & prophetia pari, perfunditur, fideique Sacramenta edocetur? Hoc scilicet primo connubio debebatur, ne primus homo mysteria nesciret quorum conjugium jamjam ineundum, symbolum futurum erat, & agnosceret illud unionem triplicem, triplexque fœdus repræsentare, Verbi cum natura humana, Christi cum Ecclesia, Dei cum anima, quam sibi hic per fidem despondet, in cælis clara visione æternum copulat. Hæc præcipua sunt* (AMICE LECTOR) *quæ in Tractatum de Sacramento Matrimonii, quadam veluti prævisione visum est præmittere, antequam ad ea, quæ majorem operam postulant, properarem.*

DISPUTATIO PRIMA.

De Matrimonio secundum se.

Ad quæstionem 41. Supplementi.

CUM Matrimonium considerari possit, vel ut contractus civilis est, & in officium naturæ institutum; vel ut institutione & auctoritate Christi, ad esse Sacramenti, animosque conjugum sanctificandos, evectum; secundum utramque rationem de eo nobis in hoc Tractatu agendum est; cumque prior consideratio ut fundamentum præsupponatur ad posteriorem, & prius sit (ut ait Apostolus) quod est animale, quam quod est spirituale, de Matrimonio ut est in officium naturæ prius agemus, deinde illud, ut Sacramentum est, considerabimus.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Matrimonium, seu in quo formaliter & quidditative consistat?

§. I.

Quibusdam præmissis, difficultas resolvitur.

1 MAtrimonium a matre dicitur, *eo quod non ab aliud debeat femina nubere, quam ut mater fiat*, ut ait D. August. lib. 19. contra Faustum cap. 26. Et a matre potius quam a patre nuncupatur, eo quod in prole suscipienda, & educanda, mater plus operæ impendat, ut habetur in cap. *Ex literis*, de conversione infidelium. Unde dicitur Matrimonium, quasi *matris munium*, eo quod fœminæ per contractum Matrimonii imponatur munus educandi prolem. Vel, ut alii volunt, dicitur Matrimonium, quasi *matrem muniens*, quia uxor per Matrimonium acquirit virum, quo muniatur. Vocatur etiam conjugium, eo quod duos sub eodem veluti jugo societatis perpetuæ conjungat. Demum appellatur connubium, & nuptiæ, a velo quo ex antiqua cæremonia teguntur virgines, & obnubuntur, quando maritis tradunturr, vel quia in ipsa solemnitate desponsationis, velamine teguntur conjuges, cum benedictionem nuptialem accipiunt. Id quod antiquissimam consuetudinem esse aliqui ex Scriptura colligunt: cum enim Abimelech Saram sororem Abrahæ esse existimans, sibi accepisset uxorem, & postea a Domino correptus, uxorem esse agnovisset, illamque marito redderet, ei dixit: *Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit in velamen oculorum ad omnes qui tecum sunt, & quocumque perrexeris, memento te deprehensam.* Incedebat quippe Sara solutis crinibus, more virginum, quare ut non virgo, sed uxor esse cognosceretur, dedit ad emendum sibi velamen quo operiretur, conjugatarum more, mille argenteos, ne alius sororem esse putans deciperetur.

2 Porro cum Matrimonium sit contractus inter virum, & feminam, ad prolem gignendam initus, plura ad sui integritatem, & constitutionem requirit, nempe mutuum viri & feminæ consensum, externo signo manifestatum; mutuam sui corporis in alium traditionem, & quod inde sequitur, mutuum utriusque in corpus alterius jus, & potestatem eo utendi in omnem usum lege maritali sibi concessum; mutuam utriusque obligationem ad debitum conjugale ex justitia reddendum; & demum conjunctionem quamdam seu vinculum animorum utriusque conjugis, quod ex mutua eorum obligatione resultat, & utrumque conjugem ligat, ad illud nunquam, quamdiu vixerint, dissolvendum, juxta illud Apostoli 1. ad Corint. 7. *Mulier* (eadem ratio est de viro) *alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit.* Quæritur ergo, in quo illorum Matrimonium formaliter & quidditative consistat? Pro resolutione.

3 Dico breviter. Matrimonium formaliter & quidditative consistere in vinculo illo, quo formaliter conjuges sunt uniti, resultante ex mutua eorum obligatione, seu ex mutuo jure & potestate quam ex mutua traditione uterque conjux habet in corpus alterius. Ita communiter Theologi cum D. Thoma infra qu. 44. art. 1. contra Palatium in 4. dist. 27. disput. 1. asserentem in ipsa actione contrahendi, ut conferente conjugibus mutuum jus & dominium in corpora, consistere Matrimonii essentiam.

4 Probatur conclusio, discurrendo per singula supra recensita, & demonstrando in nullo eorum, præterquam in ultimo, nempe vinculo illo, quo utriusque conjugis animi sunt conjuncti, Matrimonium consistere formaliter. Et in primis quod non consistat formaliter in consensu utriusque conjugis, sive in actu contrahendi, quo conjuges sua corpora sibi mutuo tradunt, videtur manifestum, quidquid dicat Palatius: tum quia talis consensus, & traditio est caussa efficiens Matrimonii, subindeque repugnat esse caussam formalem illius; caussa enim formalis intrinseca est, efficiens vero inter extrinsecas computatur. Tum etiam quia adhuc cessante mutuo consensu utriusque conjugis, actualique traditione sui corporis in alterum, perseverat Matrimonium, ut effectus a sua caussa realiter distinctus. Nec valet si dicas, quod licet consensus actualis transierit, remanet tamen, & moraliter perseverat consensus habitualis, ac proinde in eo consistere potest formaliter Matrimonium. Nam tametsi conjuges primum suum consensum retractent, adhuc inter eos Matrimonium perseverat, cum tamen in eis non permaneat habitualis consensus, qui per subsequentem dissensum revocatus est.

5 Quod vero Matrimonium non consistat formaliter in mutuo jure utriusque conjugis in corpus alterius, vel in obligatione mutua ad debitum conjugale, non minus certum videtur: tum quia tale jus & obligatio cessant, alterius conjugis adulterio, vel ingressu religionis, ex communi consensu, manente Matrimonii consummati vinculo; tum etiam quia inter B. Virginem, & B. Josephum fuit verum Matrimonium, quamvis perpetuo impedita obligatione reddendi debitum conjugale. Non potest ergo formaliter consistere Matrimonium, nisi in vinculo illo, quo formaliter conjuges sunt uniti, resultante ex mutua eorum obligatione.

6 Confirmatur: In eo formaliter consistit Matrimonium, quo posito ponitur, & quo ablato aufertur, juxta regulam quam tradunt Philosophi, ad indagandas rerum essentias: Sed posito vinculo illo, quo utriusque conjugis animi sunt conjuncti, ponitur Matrimonium, & eo ablato aufertur: Ergo in eo essentia Matrimonii consistit. Unde definitur a Jurisconsultis §. 1. Instit. *de patria potest.* & a Canonistis cap. *Illud*; de præsumptionibus, & 27. qu. 2. §. 1. *Maris & feminæ conjunctio, individuam vitæ consuetudinem retinens.* A Scholasticis vero cum Magistro in 4. dist. 27. cap. 1. *Viri mulierisque conjunctio maritalis, inter legitimas personas, individuam vitæ consuetudinem retinens.* Dicitur *viri mulierisque conjunctio*, quia cum Matrimonium ordinetur ad prolem gignendam, necessario est inter virum & feminam, ut inter subjecta sola ad hunc finem idonea. Unde Deus ab initio non duos viros, aut duas feminas, sed virum & feminam procreavit. Additur *inter legitimas personas*, quia omnes personæ non sunt habiles ad Matrimonium contrahendum, scilicet ad generandum impotentes, cum alio vel alia Matrimonio ligati, aut quovis alio seu naturali seu positivo vinculo impediti. Demum ultima verba explicant distinctionem Matrimonii ab aliis unionibus sive conventionibus, ex aliis contractibus ortis, quæ ex mutuo consensu tolluntur, cum tamen Matrimonium sit insolubile.

7 Ex his inferes cum D. Thoma infra quæst. 44. artic. 1. in argumento *sed contra*, Matrimonium esse in genere relationis, quæ recte explicatur per ly *conjunctionem*, ut per genus, & per ly *maritalem*, ut per differentiam. Hæc vero relatio est disquiparantiæ, cum unus conjux ad hanc conjunctionem concurrat, ut principium activum, alter ut passivum; unde est multiplex ex parte subjecti, quamvis ex parte termini & finis sit simplex & unica; unus quippe est utriusque maritalis conjunctionis finis, perfecta nimirum prolis generatio. *Secundum quod est multiplex ex parte subjecti, significatur his nominibus uxor & maritus; secundum autem quod una, significatur hoc nomine Matrimonium*, ut ait S. Doctor ibidem in solutione ad 3.

§. II.

Solvuntur objectiones.

8 CONtra istam conclusionem objicitur primo: Matrimonium consistit in fieri, non in facto esse, sicut alia Sacramenta in usu consistentia: Ergo consistit in mutuo consensu conjugum, non autem in vinculo maritali, ex mutuo eorum consensu resultante, cum tale vinculum sit quid permanens.

9 Sed facile respondetur, quod licet Matrimonium, quoad suam caussam efficientem, consistat in fieri, seu in aliquo transeunte, nimirum in mutuo consensu conjugum quoad suam tamen quidditatem, & rationem formalem, & quantum ad id quod est res & Sacramentum simul, consistit in aliquo permanenti, scilicet in vinculo ex mutuo conjugum consensu resultante; cum cessante mutuo consensu utriusque conjugis, adhuc Matrimonium perseveret.

10 Objicitur secundo: Sacramentum debet consistere formaliter in aliquo sensibili: sed vinculum illud quo formaliter conjuges sunt uniti, non est sensibile, cum sit relatio, quæ non est accidens sensibile: Ergo Matrimonium non potest consistere formaliter in vinculo conjugali.

Respon-

Respondeo ex D. Thom. infra q. 44. art. 1. ad 2. *quod quamvis ipsa relatio non sit sensibile accidens, tamen caussæ ejus possunt esse sensibiles, nec in Sacramento requiritur quod sit sensibile illud quod est res & Sacramentum; hoc enim modo se habet in hoc Sacramento prædicta conjunctio, sed verba exprimentia consensum, quæ sunt Sacramentum tantum, & caussa prædictæ conjunctionis, sunt sensibilia.*

12 Objicitur tertio: In eo formaliter consistit Matrimonium, quo posito ponitur, & quo ablato aufertur, ut supra dicebamus: Sed posito consensu mutuo conjugum, & jure quod per illum quilibet illorum acquirit in corpus alterius, ponitur Matrimonium, eoque sublato, aufertur: Ergo in tali consensu & jure, Matrimonium consistit formaliter.

13 Respondeo distinguendo Majorem: In eo formaliter consistit Matrimonium, quo posito, tamquam principio formali & constitutivo ponitur, concedo Majorem. Quo posito tamquam principio radicali solum, & fundamentali, nego Majorem; & sub eadem distinctione Majoris, nego Consequentiam. Sicut ergo posita generatione, ponitur paternitas in generante, & ea sublata tollitur, non quia paternitas consistat formaliter in generatione, sed quia ab ea ut a fundamento dependet & conservatur quoad existentiam; ita similiter, posito mutuo conjugum consensu, & jure quod per illum quilibet illorum acquirit in corpus alterius, ponitur Matrimonium, & eo ablato, aufertur, non quod in eo formaliter consistat, sed quia ab illo radicaliter, & fundamentaliter pendet.

14 Objicies quarto: In eo Matrimonii essentia consistit, quod assumitur a Deo tamquam instrumentum ad caussandam gratiam in animis conjugum: sed vinculum conjugale ad talem gratiam caussandam non assumitur; cum enim fit relatio, ut supra ex D. Thom. dicebamus, non potest aliquid efficere, etiam præcise ut instrumentum: Ergo essentia Matrimonii non consistit in vinculo conjugali.

15 Respondent aliqui recentiores Thomistæ, negando Minorem, & ad illius probationem dicunt, quod licet relatio naturaliter non sit activa, etiam præcise ut instrumentum, bene tamen supernaturaliter, & per ordinem ad potentiam Dei absolutam; potest enim, inquiunt, Deus quolibet ente in rerum natura existente, quantumvis minimo, & relativo, uti tamquam instrumento ad producendum quodcumque voluerit.

16 Sed hæc solutio displicet, & facile confutari potest; cum enim instrumentum sit in genere caussæ efficientis, implicat quod Deus assumat ut instrumentum ad producendum effectum aliquem supernaturalem, aliquid quod nullo modo est activum: unde Deus nec materiam primam, nec quantitatem, ut instrumenta assumere potest, eo quod illa non sunt activa, ut communiter docent Philosophi: Ergo cum etiam relatio omnis activitatis sit expers, non potest assumi a Deo ut instrumentum ad producendum gratiam.

17 Confirmatur: Omne instrumentum ex virtute sibi propria debet habere actionem præviam, per quam fiat capax ut elevetur a caussa principali, ad producendum ejus effectus, ut docent communiter nostri Thomistæ in secundo physicorum: Sed quod nullo modo est activum, non potest ex viribus propriis talem actionem præviam elicere, ut de se constat: Ergo nec assumi a Deo ut instrumentum ad caussandam gratiam. Hac ergo solutione prætermissa

18 Respondeo negando Majorem; ut enim recte ait Soto in 4. dist. 26. quæst. 2. artic. 3. non semper requiritur, quod Sacramentum gratiam causset, per suam quidditatem, & per id quod est res, & Sacramentum simul; sed sufficit quod illam conferat per suam caussam efficientem, & per id quod est Sacramentum tantum; subindeque sufficit quod in Matrimonio mutuus conjugum consensus, qui est caussa efficiens illius, & Sacramentum tantum (ut disputatione sequenti dicemus) assumatur ut instrumentum ad caussandum gratiam sacramentalem in animis conjugum.

ARTICULUS II.

Utrum homo solum habeat naturalem inclinationem ad Matrimonium, sed etiam præceptum de usu illius, & quale sit, & quos obligetale præceptum?

§. I.

Quatuor conclusionibus difficultates ipsa resolvuntur?

19 DIco primo: Homo naturaliter inclinatur ad Matrimonium. Ita D. Thom. hic art. 1. in corp.

Probatur ratione quam ibidem insinuat: Sicut homo naturaliter inclinatur ad conservationem sui ipsius, ita etiam, immo magis, ad conservationem propriæ speciei; quia bonum speciei est universalius, quam bonum individui: sed Matrimonium est medium necessarium ad conservationem speciei in esse rationali; quia licet per fornicationem, & vagum concubitum, possit species multiplicari & conservari in esse naturali, non tamen in esse rationali; eo quod ex simplici fornicatione regulariter, ut plurimum, & per se loquendo, sequatur mala educatio prolis: Ergo homo habet naturalem inclinationem ad Matrimonium, velut ad convenientem speciei suæ conservationem & propagationem: *Natura enim* (inquit S. Doctor in resp. ad 4.) *non solum intendit esse in prole, sed etiam esse perfectum, ad quod requiritur Matrimonium.* Unde contractus Matrimonii est de jure naturali, nempe quia naturali instinctu constitutum est, ut habetur in principio Digestorum, ubi sic dicitur: *Jus naturale est, &c. Hinc descendit maris & feminæ conjunctio, quam nos Matrimonium appellamus.* Et in cap. *Jus naturale* dist. 1. sumpto ex Isidoro lib. 5. Etymologiarum cap. 4. sic habetur: *Jus naturale est commune omnium nationum, eo quod ubique instinctu naturæ, non constitutione aliqua habetur, ut viri & femina conjunctio.*

20 Dico secundo: Matrimonium non solum est ex inclinatione & instinctu naturæ, sed etiam cadit sub præcepto. Ita communiter Theologi, excepto Michaele Medina l. 4. de sacrorum hominum continentia, controv. 2. ubi docet nullum extare præceptum de Matrimonio.

Probatur breviter conclusio: Media maxime necessaria propter finem maxime intentum a natura, sunt de præcepto, ut patet in sumptione cibi, quæ quia est maxime necessaria ad conservationem individui a natura intentam, cadit sub præcepto: sed Matrimonium est medium maxime necessarium, propter finem maxime intentum a natura, scilicet propter propagationem generis humani in esse rationali, ut constat ex dictis conclusione præcedenti: Ergo Matrimonium non solum est ex instinctu & inclinatione naturæ, sed etiam cadit sub præcepto.

21 Dico tertio, præceptum de Matrimonio non esse positivum, sed naturale. Est contra Scotum in 4. dist. 26. q. 1. ubi fatetur quidem dari præceptum de Matrimonio, sed negat quod sit præceptum naturale.

Probatur primo conclusio ratione fundamentali: Qui intendit finem, præcipit medium necessarium ad ipsum: Sed natura intendit propagationem generis humani, ut enim propagaretur, diversum sexum constituit in specie humana, quod non fecit in Angelis; in cælo enim *non est Angelus & Angela*, ut belle Tertullianus ait; cum enim Angeli sint incorruptibiles, propagatione non indigent: Ergo natura præcipit Matrimonium, quod est medium ad propagationem generis humani necessarium.

22 Confirmatur: Ideo præceptum de sumendo cibum, est juris naturalis, quia finis talis sumptionis, scilicet conservatio individui, intenditur a natura: Atqui similiter finis Matrimonii, videlicet conservatio speciei humanæ in esse rationali, est intentus a natura; immo magis natura eam intendit, quam conservationem individui; quia, ut supra dicebamus, bonum speciei est universalius, quam bonum individui: Ergo præceptum de Matrimonio est juris naturalis.

23 Probatur secundo: Præceptum de Matrimonio non est abrogatum in lege gratiæ: Ergo non est præceptum positivum, sed naturale. Antecedens est certum, & docetur. Nullum est assignabile præceptum positivum, vel legis naturæ, vel legis scriptæ, quod non cessaverit in lege Evangelica; solum enim naturalia pertinentia ad mores, & supernaturalia fidei perseverant: Ergo si præceptum de Matrimonio non sit abrogatum in lege gratiæ, non est positivum, sed naturale.

24 Dico quarto: Præceptum de Matrimonio, pro tempore necessitatis, quia paucitas hominum exigeret ut quilibet generationi vacaret, primo & per se obligaret Rempublicam, & rectores illius, ut nimirum aliquos cogerent ad nubendum: secundario vero obligaret etiam singulos in particulari, ut per Matrimonium bono communi subvenirent; extra casum vero necessitatis, & quando sufficienter est propagatum genus humanum, tale præceptum nec singulos in particulari, nec ipsam Rempublicam, vel ejus rectores obligat.

25 Prima pars patet: nam finis Matrimonii, nimirum propagatio & conservatio speciei, est bonum commune: sed Respublica & ejus rectores per se respiciunt bonum commune: Ergo per se primo ad illos spectat curare ut in casu necessitatis aliqui Matrimonium contrahant, & per ejus usum bono communi propagationis & conservationis speciei subveniant.

26 Secunda vero pars hac ratione suadetur: Propagatio generis humani est magis necessaria, quam defensio Reipublicæ: At singuli in particulari tenentur Rempublicam tueri in casu extremæ necessitatis: Ergo multo magis tenentur omnes in particulari ad contrahendum Matrimonium in casu necessitatis, ad conservationem speciei, & propter bonum commune. Unde initio mundi post diluvium, præceptum de Matrimonio singulos in particulari obligabat. Nunc vero, sufficienter multiplicato humano

mano genere, non est cur dicamus singulos ad Matrimonium obligari, vel communitatem, aut Principes, ut cogant aliquos ad illud ineundum, cum ad Matrimonium homines per se sint satis propensi. Unde Hieronymus Joviniano respondens ait: *Dices: Si omnes virginer fuerint, quomodo subsisteret mundus? Noli metuere, ut omnes virgines fiant, difficilis res est virginitas, & ideo rara.* Ex quo probata manet tertia pars conclusionis, quæ asserit, extra casum necessitatis, & quando sufficienter propagatum est genus humanum, præceptum de Matrimonio nec singulos in particulari, nec totam Rempublicam, vel rectores ejus obligare; quia finis talis præcepti obtinetur per voluntatem liberam hominum in particulari. Sicut ego excusor a præcepto eleemosynæ respectu alicujus pauperis, si aliquis me præveniat, largiendo illi eleemosynam. Unde S. Thom. art. 2. ad 1. loquens de præcepto Matrimonii ait: *Præceptum illud non est revocatum, nec obligat unumquemque, nisi illo tempore, quo paucitas hominum exigebat, ut quilibet generationi vacaret.*

§. II.

Solvuntur objectiones.

27 Objicies primo contra primam conclusionem: Si Matrimonium sit ex inclinatione naturæ, sequitur quod virginitas, & cælibatus, quæ sunt illi contraria, sint contra inclinationem naturæ; & consequenter quid mali; quandoquidem quod est contra inclinationem naturalem, malum est: Sed hoc dici nequit: Ergo nec illud.

28 Respondeo negando sequelam Majoris; cum enim inclinatio naturalis in hominem ad Matrimonium sit rationalis, tunc solum naturaliter inclinat & obligat, quando recta ratio dictat illud esse necessarium ad conservationem speciei; ex quo fit quod virginitas & continentia non semper Matrimonio sint adversa; sed solum quando recta ratio dictat, illud esse necessarium ad conservationem speciei; & tunc servare virginitatem est illicitum & malum. Quod explicari potest exemplo inclinationis naturalis quam habet homo ad sumendum cibum: eo ipso enim quod non sit ad sumendum semper cibum, sed solum quando recta ratio dictat illud esse necessarium ad conservationem individui, abstinentia a cibo non semper contrariatur sumptioni cibi, consideratæ secundum quod est ex inclinatione naturæ.

29 Objicies secundo contra secundam conclusionem: Ad propagandum & conservandum alias species animalium, sufficit in animalibus inclinatio naturalis, cum delectatione: Ergo & in homine ad propagationem suæ speciei; subindeque superfluum est, huic inclinationi addere aliquod præceptum de Matrimonio.

30 Respondeo, concesso Antecedente, negando consequentiam & paritatem: disparitas est, quod homo, non obstante inclinatione naturali ad propagandum suam speciem, remanet tamen liber ad consentiendum vel dissentiendum tali inclinationi; & consequenter ne desistat ab usu Matrimonii, & procreatione liberorum, vel propter fœditatem, vel propter alia incommoda, necessarium est præceptum de Matrimonio & ejus actu.

Dices: Consilia Evangelica non adversantur præceptis: Ergo cum detur consilium de Virginitate, ut patet ex illo Apostoli 1. ad Cor. 7. *Consilium autem do*, nullum potest esse præceptum de Matrimonio & ejus actu.

31 Respondeo, concesso Antecedente, negando Consequentiam: quia quando Matrimonium cadit sub præcepto (tempore scilicet necessitatis, quo paucitas hominum exigeret, ut quilibet generationi vacaret) virginitas non est in consilio, & e contra quando virginitas est in consilio, sicut est modo, sufficienter multiplicato humano genere, non obligat præceptum de Matrimonio.

32 Objicies tertio contra tertiam conclusionem: Deus dixit primis parentibus Genes. 2. *Crescite & multiplicamini, & replete terram:* Sed forma illa loquendi exprimit præceptum de Matrimonio: Ergo datur præceptum positivum de illo.

33 Respondet Pererius lib. 4. in Genesim, his verbis non exprimi præceptum, sed benedictionem quamdam subjectam nuptiis: sicut aliis similibus, quæ brutis præcepti incapacibus dicuntur ibid. versu 22. Verum nihil obstat quominus utraque imperative, ut sonant, dicta sint, sed diversimode, pro diversa capacitate hominum & brutorum. Unde melius respondetur, verbis illis contineri solum declarationem naturalis præcepti de Matrimonio, non vero præceptum positivum de illo; idque non levi conjectura constare, ex occasione qua dicta sunt verba illa Genes. 1. & iterum post diluvium, quando revera vigebat naturale præceptum. Addo tamen cum Basilio Pontio, declarationem illam ad modum benedictionis prolatam fuisse a Deo, ex amore erga genus humanum, cujus propagationem volebat, ut constat ex sacro textu, ubi sic dicitur: *Benedixitque Deus illis, & ait: Crescite & multiplicamini.* Unde Augustinus 14. de civit. cap. 22. *Nos autem nullo modo dubitamus, secundum benedictionem Dei crescere & multiplicari & implere terram, donum esse nuptiarum.* Et paucis interpositis: *Huic quippe operi Dei etiam benedictio subjuncta est.*

Objicies quarto contra eamdem conclusionem: Omne 34
præceptum naturale, quodcumque illud sit, vel continetur in Decalogo, vel saltem ad aliquod ex præceptis in eo contentis reducitur: Sed præceptum de Matrimonio neque continetur inter præcepta Decalogi, neque apparet ad quod ex præceptis in eo contentis reducatur: Ergo non est naturale, sed positivum.

Huic objectioni tripliciter respondent Theologi. Qui- 35
dam enim dicunt, præceptum de Matrimonio reduci ad præceptum de amore sui, quod est prævium ad præcepta Decalogi; homo enim ex amore sui intendit seipsum conservare, eo modo quo potest; cumque non possit perpetuo se conservare in individuo, intendit conservare suam speciem. Alii volunt quod reducatur ad præceptum de non occidendo; sicut enim ille qui non succurrit pauperi extreme indigenti, dicitur illum occidere, juxta illud Ambrosii: *Si non pavisti, occidisti:* ita qui in extrema necessitate non contrahit Matrimonium, propter conservationem speciei, occidere dicitur. Alii demum asserunt, præceptum de Matrimonio reduci ad præceptum de dilectione proximi; quia conservatio speciei, & multiplicatio ejus, veluti pertinet ad bonum proximi. Omnes istæ sententiæ probabiles sunt, licet tertia videatur probabilior.

Ex dictis intelliges, falsam esse aliquorum sententiam, 36
qui docent præceptum de Matrimonio revocatum fuisse ante diluvium, sufficienter multiplicato genere humano, & post diluvium iterum fuisse latum, quando Deus dixit Noe & filiis ejus: *Crescite & multiplicamini, & replete terram.* Cum enim præceptum de Matrimonio ex jure naturali ortum habeat, semper obligavit, licet non pro semper, & pro omni differentia temporis (quod ceteris præceptis affirmativis commune est) subindeque nunquam fuit revocatum, licet aliquando ejus obligatio cessaverit, quando nimirum sufficienter multiplicatum fuit genus humanum; & post diluvium rursus obligare cœperit, quia tunc adfuit necessitas propagandi genus humanum.

Quærunt hic aliqui, an in casu quo periculum esset, 37
ne genus humanum periret, tenerentur Monachi, non obstante votorum obligatione, ad contrahendum Matrimonium? Cui quæstioni Soto & Victoria affirmative respondent: Si enim (inquiunt) tempore necessitatis Religiosi tenentur defendere Rempublicam, a fortiori & propagare genus humanum per Matrimonium; quandoquidem hæc propagatio est magis necessaria, quam defensio Reipublicæ. Alii vero cum Petro Ledesma negative respondent, hoc ducti fundamento: Præceptum de Matrimonio obligat quidem in extrema necessitate omnes qui possunt subvenire tali necessitati, sed non illos quibus hoc non licet, quales sunt voto sollemni religionis impediti; sicut enim extra tempus extremæ necessitatis, potest quis absolute tradere totam suam substantiam pauperibus, & si postea fuerit extrema necessitas, excusatur a præcepto eleemosynæ; ita similiter extra casum necessitatis extremæ speciei humanæ propagandæ, possunt aliqui se totos Deo absolute per vota sollemnia consecrare, & si postea adesset extrema necessitas contrahendi Matrimonium, excusarentur ab ejus præcepto. Neque exemplum de obligatione eorum ad defendendam Rempublicam, oppositionem concludit; defensio siquidem Reipublicæ non est contra eorum professionem, sicut usus Matrimonii adversatur totaliter eorum consecrationi Deo. Qui modus dicendi videtur probabilior. Verum hic casus plane metaphysicus est, unde in ejus resolutione diutius immorari non expedit.

ARTICULUS III.

Utrum polygamia, seu uxorum sub uno viro pluralitas, sit contra finem Matrimonii, subindeque contra legem naturæ?

§. I.

Quibusdam præmissis, referuntur sententiæ.

38 Notandum primo ex D. Thoma infra qu. 65. art. 1. in corp. quod illa actio dicitur esse contra legem naturæ, quæ non est conveniens fini debito quem natura principaliter vel secundario intendit; vel quia omnino impedit talem finem (ut nimia superfluitas vel defectus comestionis impedit salutem corporis, quæ est principalis finis comestionis, & bonam habitudinem in negotiis exercendis, quæ est finis ejus secundarius) vel quia facit difficilem aut minus decentem perventionem ad finem principalem vel secundarium; sicut inordinata comestio quantum ad tempus indebitum, aliqualiter nocet corporis sanitati, licet eam non omnino destruat.

Notan-

39 Notandum secundo ex eodem Sancto Doctore ibidem, Matrimonium triplicem finem habere. Unum principalem, scilicet prolis procreationem & educationem, qui quidem finis competit homini secundum naturam sui generis, unde & aliis animalibus est communis, ut dicitur 8. Ethic. Alium secundarium, qui consistit in mutuo obsequio in communicatione bonorum & operum inter conjuges; & hic in solis hominibus, non vero in aliis animalibus reperitur. Demum Matrimonium, ut est inter fideles novæ legis, alium finem nobiliorem & præstantiorem habet, nempe significationem conjunctionis Christi cum Ecclesia, sub qua ratione habet quod sit Sacramentum novæ legis, a Christo institutum ad significandam & repræsentandam ineffabilem illam unionem, juxta illud Apostoli ad Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Primus finis* (inquit Sanctus Doctor) *respondet Matrimonio hominis, in quantum est animal; secundus, in quantum est homo; tertius, in quantum est fidelis.*

40 His prænotatis; antequam referamus sententias, & veriorem seu probabiliorem eligamus, duo adhuc præsupponenda sunt, in quibus omnes Theologi conveniunt. Primum est, pluralitatem virorum sub una uxore, esse contra legem naturæ, cum sit contra utrumque Matrimonii finem, primarium & secundarium. Contra primarium quidem, qui est prolis procreatio & educatio, quia diversorum virorum heterogenea seminum mixtio, vel prorsus impedit procreationem prolis (ut constat in meretricibus, quæ ob hujusmodi diversorum seminum mixtionem steriles efficiuntur) vel incertam reddit prolem, ex parte patris, cui potissimum educandæ prolis cura incumbit. Contra secundarium vero, qui est pacifica familiæ gubernatio; quia pax & tranquillitas familiæ, sub gubernantium pluralitate servari nequit. Unde nulla unquam lege vel consuetudine permissum fuit, unam mulierem habere plures viros, ut ait Sanctus Thomas articulo citato ad 7. & 3. contra Gentes cap. 124. & fusius expendit Augustinus libro de bono conjugali cap. 17. his verbis: *Non sicut uni viro plures habere licebat uxores, ita uni feminæ plures viros, nec prolis ipsius caussa, si forte illa parere posset, ille generare non posset. Occulta enim lege natura amant singularitatem, quæ principantur.* Et paullo post: *Duobus seu pluribus maritis vivis, nullam legimus servisse sanctarum; plures autem feminas uni viro legimus conjunctas.*

41 Secundum, quod omnes ut certum supponunt, est, non solum pluralitatem virorum sub una uxore, sed etiam pluralitatem uxorum sub uno viro repugnare fini quem Matrimonium habet in lege Evangelica; quia cum carnis unitatem tollat, illamque in plures dividat, significare & repræsentare nequit conjunctionem Christi cum Ecclesia, quæ est una. Unde S. Thomas 4. contra Gentes cap. 78. sic discurrit: *Per conjunctionem maris & feminæ Christi & Ecclesiæ conjunctio designatur: oportet vero quod figura significato respondeat: conjunctio autem Christi & Ecclesiæ est unius ad unam perpetuo habendam; est enim una Ecclesia, secundum illud Cantic. 6. Una est columba mea, perfecta mea; nec unquam Christus a sua Ecclesia separabitur; dicit enim ipse Matth. ultimo: Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi, & ulterius, semper cum Domino erimus, ut dicitur 1. Thessal. 4. Necesse est igitur, quod Matrimonium, secundum quod est Ecclesiæ Sacramentum, sit unius ad unam indivisibiliter habendam.* Igitur in lege Evangelica polygamia est prorsus illicita, ut definit Tridentinum sess. 24. can. 2. his verbis: *Si quis dixerit licere Christianis plures simul habere uxores, & hoc nulla lege divina esse prohibitum, anathema sit.* Colligitur etiam ex Matth. 19. Marci 10. & Lucæ 16. ubi Christus mœchum & adulterum vocat, qui dimissa propria uxore, etiam fornicationis caussa, aliam ducit. Si enim uxore dimissa adulteratur quis; a fortiori qui, retenta priori, secundam ducit, ut recte arguit Innocentius III. in cap. *Gaudemus* de divortiis, ubi sic habet: *Sane veridica hac sententia* (nulli scilicet Christiano licere habere plures uxores) *probatur etiam de testimonio veritatis testantis in Evangelio: Quicumque dimiserit uxorem suam ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Si ergo uxore dimissa, duci alia de jure non potest, fortius & ipsa retenta. Per quod evidenter apparet, pluralitatem in utroque sexu, cum non ad imparia judicentur, circa Matrimonium reprobandam.*

42 Hæc sunt certa & indubitata apud omnes Theologos; sed difficultas est, & celebris controversia inter illos, an polygamia, seu pluralitas uxorum sub uno viro, sit contra legem naturæ, & finem primarium, vel saltem secundarium Matrimonii? Durandus enim in 4. diss. 33. qu. 1. art. 1. Abulensis 1. Regum 8. qu. 25. & cap. 19. Matth. quæst. 30. ad 2. Joannes Gerson. 2. p. suorum operum in regulis moralibus cap. de Matrimonio, Cajetanus supra cap. 4. & 16. Genesis, nec non supra 10. Matthæi, Michael Medina lib. 4. de sacrorum hominum continentia, cap. 9. & ex Patribus Societatis Coninkus, Amicus, & Martinonus, docent pluralitatem uxorum nec fini primario, nec secundario Matrimonii adversari, subindeque non esse contra legem naturæ. Petrus vero de Ledesma, in aliud extremum lapsus, de Matrimonio quæst. 65. art. 1. concl. 2. affirmat illam esse contra finem non solum secundarium, sed etiam primarium Matrimonii. Alii vero dicunt, eam adversari quidem legi naturæ, & fini secundario Matrimonii, sed non primario. Quæ sententia verior & probabilior videtur. Unde sit

§. II.

Hæc sententia ut probabilior eligitur.

Dico igitur, polygamiam, seu uxorum pluralitatem, 43
sub uno viro, esse contra legem naturæ; non tamen directe fini primario Matrimonii, sed secundario tantum adversari. Ita Divus Thomas infra quæst. 65. art. 1. in corp. ubi hæc scribit: „ Pluralitas uxorum, neque tolitier tollit, neque aliqualiter impedit Matrimonii primum finem, cum unus vir sufficiat pluribus uxoribus „ fœcundandis, & educandis filiis ex eis natis. Sed secundarium finem, etsi non totaliter tollat, tamen multum impedit, eo quod non facile potest esse pax in familia, ubi uni viro plures uxores junguntur, cum „ non possit unus vir sufficere ad satisfaciendum pluribus „ uxoribus ad votum; & etiam quia communicatio plurium in uno officio caussat litem, sicut figuli corrixantur ad invicem, & similiter plures uxores unius viri." Quibus verbis utramque partem nostræ conclusionis & docuit & probavit. Primam quidem, quia quod adversatur fini secundario Matrimonii, est contra legem naturæ de ipso Matrimonio: Sed polygamia qua quis uno eodemque tempore plures uxores habet, adversatur fini secundario Matrimonii: Ergo est contra legem naturæ de ipso Matrimonio. Major patet, Minor probatur, quia finis secundarius Matrimonii est tum remedium contra concupiscentiam, quo non semper ad votum uti potest uxor, cujus vir pluribus copulatus est uxoribus; tum domesticæ gubernationis pax & tranquillitas, quæ sub pluralitate uxorum non nisi difficile servari potest, cum zelotypia laboret fragilis feminarum sexus, & fieri nequeat, ut viri affectus non magis erga unam feratur, quam erga aliam. Unde Sara Genes. 21. Agar domi tolerare non poterat, & Rachel Genes. 30. Liæ propter fœcunditatem invidebat. Addo quod non servantur in polygamia paria jura inter virum & uxorem, nam singulæ uxores tradunt plenum dominium sui corporis in virum, cum tamen vir non tradat plenum sui corporis dominium in singulas uxores: unde non est justus contractus, cum non servet ex utraque parte justitiæ leges. Id confirmat Sanctus Thomas 3. contra Gentes cap. 124. exemplo eorum animalium in quibus patri inest aliqua sollicitudo de prole: nam in his unus mas non habet nisi unam feminam; sicut patet in columbis, & aliis avibus, quæ simul nutriunt pullos; præsertim vero in turture, cujus hoc singulare videtur, ut post sui comparis mortem, alium ulterius non quærat cui jungi possit: hinc merito Scriptura mysticam sponsam turturi comparat, ut pie ac eleganter expendit D. Bernardus serm. 40. in Cantica: „ Cur, inquit, ejus „ genæ sicut turturis? Pudica est avicula, & conversatio ejus non cum multis, sed solo degere fertur contenta compare, ita ut si eum amiserit, alterum non „ requirat, sed sola deinceps conversetur. Tu ergo qui „ hæc audis, non otiose audi. Esto solitarius quoque sicut turtur, ut soli omnium serves teipsum, quem præ „ omnibus elegisti.

Potest insuper eadem pars suaderi ex ipsa primæva Ma- 44
trimonii institutione, in qua Deus non pluribus, sed uni mulieri virum copulavit: nec dixit quod vir adhæreret uxoribus, sed uxori; nec quod essent tres vel plures, sed duo in carne una. Unde Nicolaus I. ad consulta Bulgarorum cap. 5. „ Duas, inquit, tempore uno habere „ uxores, nec ipsa origo humanæ conditionis admittit, „ nec lex Christianorum ulla permittit. Nam Deus qui „ fecit hominem ab initio, masculum unum fecit, & „ unam feminam tantum: cui potuit utique, si vellet, „ duas uxores tribuere, sed noluit. Scriptum quippe est: „ Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ: non dixit uxoribus. Et iterum: „ Erunt duo in carne una, masculus scilicet & femina „ in carne una, & non tres, aut plures." Item Hieronymus exponens verba illa Christi Matth. 19. „ Qui fecit hominem ab initio, masculum & feminam fecit eos, „ subdit: Dicendo masculum & feminam, ostendit secunda vitanda conjugia: non enim ait masculum & feminas, sed masculum & feminam, ut unius conjugii consortia necterentur.

Demum probatur eadem pars hoc discursu: Si polyga- 45
mia non esset contraria legi naturæ, sed per eam licita, a principio orbis conditi, quando propagari cœpit genus huma-

humanum, & continuo post diluvium, quando reparari cœpit, Deus eam instituisset, utpote valde tunc temporis conducentem ad propagationem generis humani: Sed illis temporibus aliquid tale institutum a Deo, & consequenter factum ab hominibus, non legimus, solum enim Genes. 4. dicitur Lamech accepisse duas uxores, qui idcirco reprehenditur a D. Hieronymo lib. 1. contra Jovinianum, cap. 8. & a Nicolao I. ad consulta Bulgarorum cap. 5. quorum verba infra §. 4. referemus: Ergo signum est, quod lex naturæ eo tempore polygamiam, seu pluralitatem uxorum sub uno viro, tamquam sibi contrariam prohibebat.

46 Confirmatur: Si polygamia non esset jure naturæ prohibita, antiqui Patres sub lege naturæ, vel scripta, ea licite uti absque dispensatione potuissent: Sed hoc dici nequit: Ergo nec illud. Sequela Majoris patet; nam polygamia tempore legis naturæ, vel legis scriptæ, nullo erat præcepto Dei positivo prohibita: unde si lege naturæ non prohiberetur, potuissent licite ea uti antiqui Patres absque dispensatione. Minor vero probatur ex Innocent. III. cap. *Gaudemus*, de divortiis, ubi sic ait: *Nec ulli unquam licuit simul plures uxores habere, nisi cui fuit divina revelatione concessum*. Similiter Chrysostomus hom. 56. in c. 30. Genes. docet consuetudinem habendi plures uxores fuisse iniquam, citra divinam dispensationem.

47 Secunda pars conclusionis, quæ asserit polygamiam, seu uxorum pluralitatem sub uno viro, fini primario matrimonii non adversari, probatur primo ex D. Thoma supra citato, expresse dicente, pluralitatem uxorum, neque totaliter tollere, neque aliqualiter impedire primum finem matrimonii. Nec valet quod ait Petrus de Ledesma, Divum Thomam loqui de fine primario matrimonii, præcise quoad prolis generationem, non vero quoad ipsius educationem. Nam verba S. Doctoris hæc sunt: *Pluralitas uxorum neque totaliter tollit, neque aliqualiter impedit matrimonii primum finem, cum unus vir sufficiat pluribus uxoribus fœcundandis, & educandis filiis ex eis natis*. Ex quibus liquet, ipsum loqui de fine primario matrimonii, non solum quoad prolis generationem, sed etiam quoad ipsius educationem.

48 Probatur secundo eadem pars ratione quam Sanctus Thomas verbis illis insinuat: Potest unus vir non solum plures uxores fœcundare, sed etiam educationi & institutioni filiorum qui ex eis haberi possunt, sufficienter providere: Atqui in illis duobus præcise consistit finis primus matrimonii: Ergo polygamia non adversatur directe & immediate fini illi, sed tantum fini secundario, videlicet mutuo obsequio, societati & communicationi operum inter utrumque conjugem.

49 Probatur tertio: Deus totum populum Judaicum in polygamia, seu uxorum pluralitate dispensavit: At si illa esset contra finem primum matrimonii, Deus talem dispensationem toti Judæorum populo non concessisset: Ergo uxorum pluralitas primo fini matrimonii non adversatur, sed tantum fini secundario. Major constabit ex infra dicendis, Minor vero suadetur ex doctrina D. Thomæ infra q. 67. art. 2. ibi enim docet expresse, quod licet possit Deus dispensare etiam contra prima præcepta legis naturæ, ut patet in dispensatione facta Abrahæ in occisione filii innocentis, tales tamen dispensationes non fieri communiter ad omnes, sed ad aliquas singulares personas, sicut etiam in miraculis accidit: At si uxorum pluralitas sit contra finem primarium matrimonii, prohibito polygamiæ numeranda erit inter prima præcepta legis naturæ; primum enim præceptum naturale in unoquoque genere est de primario fine naturali talis generis, & de contrariis ipsi vitandis: Ergo si uxorum pluralitas esset contra finem primarium matrimonii, Deus in ea totum Judæorum populum non dispensasset, sed solum cum aliquibus singularibus personis, puta cum Patriarchis, Regibus, & Tribuum capitibus.

50 Ad majorem hujus secundæ partis intelligentiam, observandum est, quod quando diximus, polygamiam fini primario matrimonii non adversari, sed tantum secundario, hoc intelligi debet de polygamia, quæ certum dicit numerum uxorum, quas unicus vir fœcundare potest; si enim tantus esset illarum numerus, quod unus ad illas fœcundandas non sufficeret, fini primario matrimonii talis polygamia fine dubio repugnaret, quia multitudo illa conjugum sterilitatem causaret, ut observat Plutarchus in vita Licurgi, & libello de garrulitate, & lib. 5. de placitis Philosophorum; & in Salomone, cui tot fuerunt Reginæ & concubinæ, manifestum est. Mirum enim, quod ex tot uxorum & concubinarum gregibus, non nisi masculam unam prolem Salomon susceperit, nempe Roboamum, & duas præterea filias Eraphet & Basemat, ut dicitur 4. Regum 11. unde de illo hæc ait Suidas: *Ex mille uxoribus solus illi natus est Roboam filius, & ipse ex alienigena Naama Ammonitide, indignus imperio*.

§. III.

Solvuntur objectiones.

Contra primam partem conclusionis objicitur primo: 51
D. Ambrosius lib. 1. de Abraham cap. 4. sic habet: *Cum Abraham duxit Agar, non commisit in legem, sed legem prævenit*: Ergo supponit quod nondum erat lex vetans pluralitatem uxorum, ac subinde quod hæc lex non est naturalis. Item D. Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 47. docet pluralitatem uxorum factam esse licitam per consuetudinem. *Quando, inquit, moserat, crimen non erat; & nunc propterea crimen est, quia mos non est*: Ergo cum consuetudo prævalere non possit contra jus naturæ, pluralitas uxorum non adversatur legi naturæ; immo ait quod non erat contra aliquod præceptum, quia nulla lege erat prohibita.

Confirmatur: Idem S. Doctor lib. 1. de nuptiis cap. 9. 52
& lib. de bono viduitatis cap. 7. probat virorum pluralitatem naturæ matrimonii adversari, non autem uxorum multitudinem, ex eo quod vir caput sit, ac principem in familia locum obtineat, femina autem subdita sit: At ea principii dominantis natura est, ut singularitatem amet, secus autem est de subjecti natura; ut in corpore animato unum solum est caput, & multi pedes, & in qualibet familia plures servi uni domino subjiciuntur: Ergo ex Augustini doctrina, licet pluralitas virorum sub una uxore, sit contra jus naturæ, non tamen pluralitas uxorum sub uno viro.

Ad objectionem respondeo, sensum verborum Ambro- 53
sii esse, quod Abraham ducendo Agar prævenit legem positivam, quæ nondum prohibebat polygamiam; cumquo fiat quod lex naturæ jam ipsam prohiberet. Augustinus vero non loquitur absolute, sed tantum supposita divina dispensatione, quæ consuetudinem induxit in lege Mosaica de polygamia, & eam fecit esse licitam: nunc autem quia nulla est dispensatio, quæ morem faciat licitum, non licet. Quando vero addit, quod habere simul plures uxores non erat contra aliquod præceptum, quia nulla lege prohibitum erat, loquitur præcise de lege positiva, ita ut sensus propositionis ejus sit, polygamiam in veteri testamento non fuisse peccatum, quia non erat contra legem positivam; legi autem naturæ licet adversaretur, tamen erat quoad hoc dispensatio.

Ad confirmationem vero dicendum, mentem Augustini 54
in ea comparatione quam facit locis citatis, capitis ad pedes, & domini ad servos, solum esse ostendere, non ita juri naturæ adversari pluralitatem uxorum sub uno viro, ac pluralitatem virorum sub una uxore.

Objicitur secundo universalis consensus fere omnium 55
nationum ac gentium, quæ nunquam polygamiam ut matrimonii legibus adversam damnarunt, quin facto ipsa eam approbarunt; nec tantum barbaræ & vulgares, sed etiam excultæ & sapientes, ut Athenienses: qui teste Hieronymo Rhodio apud Michaelem Medinam, supra citatum, duas admittebant uxores; & Socrates ipse, severissimus juris naturalis interpres, duas admisit, Xantippem, & Mirto. Item Julius Cæsar, ut refert Suetonius in ejus vita, permisit viris ut quot vellent uxores haberent, liberorum procreandorum causa; & Valentinianus senior (teste Socrate lib. 4. historiæ cap. 31.) Severa priore ejus conjuge adhuc vivente, Justinam duxit, ac legem tulit, ut cuicumque volenti liceret habere duas uxores legitimas. Demum viri sanctissimi in veteri lege plures simul uxores habuere, ut Abrahamus Saram & Agar, Gen. 16. Jacob Liam & Rachel, Balam, & Zelpham, Genes. 29. & 30. Helcana Annam & Phenenam, 1. Regum 1. & Moyses Mariam & Æthiopissam num. 12.

Respondeo, gentes illas, quamvis excultas & sapien- 56
tes, errasse in pluribus juri naturæ ac lumini rationis repugnantibus, præcipue vero colendo plures Deos: quid ergo mirum, quod polygamiam, seu uxorum pluralitatem admiserint, cum polytheismum, seu pluralitatem Deorum lumini naturali magis repugnantem docuerint. Idem dicendum de Socrate, quamvis ipsum polygamiam seu uxorum pluralitatem non valde approbasse testetur Aulus Gellius lib. 1. noct. Attic. cap. 17. ubi refert quod Socrates admiranti Alcibiadi, quod duas domi tereret uxores, respondit: *Ita me domi docent tolerantiam, qua in publico utendum est*. Euripides etiam, qui pariter duas uxores habuit, dicebat in Andromache, teste eodem Gellio, libro 15. noct. Attic. cap. 20.

Nunquam duplicia connubia collauda,
Neque binas matres habentes liberos,
Rixas quidem domorum, tristesque offensas.

Quantum ad Valentinianum, falsum est quod Socrates loco citato de eo refert, ut ostendit Baronius tomo 4. ad annum Christi 360. licet enim Valentinianus senior Justinam

Justinam duxerit: non tamen nisi defuncta Severa, priore conjuge. Demum quoad Abrahamum, Jacob, Moysem, & alios antiquos Patres, dicendum est, Deum in polygamia, seu uxorum pluralitate, cum illis dispensasse, ut constabit ex infra dicendis.

57 Objicitur tertio: Si Rex aliquis vel Princeps duxisset in uxorem mulierem sterilem, & proles vel esset necessaria, vel maxime utilis Reipublicæ, ratio naturalis dictaret, ipsum in eo casu posse aliam uxorem ducere, ad suscipiendam ex ea sobolem, præsertim si prima uxor consentiret, & cederet juri quod habet in corpus mariti: Ergo polygamia, seu uxorum pluralitas, non videtur juri naturali contraria.

58 Confirmatur: Si polygamia legi naturæ repugnaret, maxime quia paci & tranquillitati domesticæ adversatur, ut supra ostensum est: Sed hæc ratio non valet, cum non minus difficile sit cum una femina litigiosa habere pacem, quam cum duabus modestis: Ergo &c.

59 Ad objectionem respondeo, concedendo Antecedens, *id enim quod cadit sub legis determinatione, judicatur secundum quod communiter accidit, & non secundum quod in aliquo casu potest accidere*, ut sit S. Thomas 2. 2. quæst. 154. art. 2. Unde licet in aliquo casu extraordinario polygamia necessaria videatur vel utilis Reipublicæ, non sequitur eam jure naturæ esse licitam. Nec obstat quod uxor consentiat ut maritus alteri nubat; non potest enim in hoc cedere juri suo, quia bonum publicum Matrimonii prohibet tadem cessionem; sicut lex humana interdum prohibet, ne quis cedat bonis propriis.

60 Ad confirmationem, nego Minorem, & ejus probationem: ex Matrimonio enim cum una uxore, quantumvis rixosa & seditiosa, non sequitur perturbatio illa domus & œconomiæ, quæ ex polygamia sequitur; nimirum quod plures uxores decertent de usu rei cuique illarum propriæ, videlicet de usu corporis sui viri.

61 Objicitur quarto contra secundam partem conclusionis testimonium D. Thom. 3. contra Gent. c. 124. sic dicentis: „ In omni animalis specie in qua patri inest aliqua sol- „ licitudo de prole, unus mas non habet nisi unam femi- „ nam, sicut patet in omnibus avibus, quæ simul nutriunt „ pullos, non enim sufficeret unus mas auxilium præsta- „ re in educatione prolis pluribus feminis. In animali- „ bus autem in quibus maribus nulla est sollicitudo de „ prole, indifferenter mas habet plures feminas, sicut in „ canibus, gallinis, & hujusmodi. Cum autem masculo „ inter omnia animalia sit magis cura de prole in specie „ humana, manifestum est, quod naturale est homini quod „ unus mas unam feminam habeat, & e converso." Ex quibus hoc potest formari argumentum: Ideo probat Divus Thomas naturale esse homini, quod unus mas habeat unam tantum feminam, quia in omni animalis specie, in qua patri est cura de prole, unus mas non habet nisi unam feminam: Atqui in iis animalibus, in quibus patri est cura de prole, ideo mas non habet nisi unam feminam: quia pluralitas feminarum esset contra finem primum quem natura intendit in conjunctione ipsorum, videlicet contra educationem prolis: Ergo idem dicendum est de pluralitate uxorum in specie humana; eam nimirum esse contra finem primarium Matrimonii, & non solum contra fœcundarium, aliquin argumentum D. Thomæ nihil concluderet.

62 Respondeo negando paritatem. Disparitas est, quod in specie humana unus homo sufficit plurium uxorum filiis educandis; in aliis vero animalibus, in quibus patri est sollicitudo de prole, unus mas non sufficit plurium feminarum fœtibus educandis. Neque tamen ex hac disparitate sequitur argumentum Divi Thomæ esse inefficax, quia, ut recte advertit Ferrariensis, sensus illius est; quod sicut sollicitudo quæ inest patri de prole, est aliis animalibus ratio quod una sit unius, ita & in hominibus: cum ista tamen differentia, quod in aliis animalibus sollicitudo illa impediretur immediate per hoc quod unus mas haberet plures feminas; in homine vero non impediatur immediate per polygamiam, sed tantum aliquid ex illa sollicitudine ortum habens, videlicet communis convictus & communicatio in operibus vitæ necessariis inter virum & uxorem, quod est finis tantum secundarius naturæ in Matrimonio.

63 Objicitur quinto: Quod repugnat essentiæ Matrimonii, fini ejus primario ac principali adversatur: At pluralitas uxorum sub uno viro, essentiæ Matrimonii repugnat: Ergo fini ejus primario ac principali adversatur. Major patet, Minor probatur: Matrimonium consistit essentialiter in mutua corporum traditione: At omnino repugnat corpus uni uxori a marito traditum, alteri similiter tradi: Ergo pluralitas uxorum sub uno viro essentiæ Matrimonii adversatur.

64 Confirmatur: Apostolus 1. ad Corinth. 7. sic ait: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier*. Ubi vir & mulier æquiparantur quoad mutuam corporum potestatem tradendam: Ergo sicut naturæ Matrimonii prorsus repugnat, mulierem non ita in solidum tradere sui corporis potestatem uni viro, ut adhuc possit alteri viro eam tradere; ita similiter repugnare videtur essentiæ Matrimonii, quod vir ita uni uxori potestatem sui corporis tradat, ut nihilominus sibi reservet facultatem tradendi illud alteri uxori.

Respondeo, concessa Majori, negando Minorem, & ad 65
ejus probationem dico, sufficere ad Matrimonii essentiam & Veritatem, quod vir tradat uxori suum corpus, quantum sufficit ad liberorum procreationem; unde cum unus vir plures mulieres fœcundare possit, & ex illis liberos procreare, non repugnat essentiæ Matrimonii, quod vir pluribus nubat uxoribus, bene tamen quod una mulier pluribus viris nubat; quia, ut supra dicebamus, diversorum seminum commixtio, vel omnino impedit procreationem prolis, vel saltem reddit incertam ex parte patris, subindeque ejus educationi repugnat, cum educandæ prolis cura præcipue patri incumbat.

Ad confirmationem dico, Apostolum loqui de Matri- 66
monio in lege Evangelica, in quo est mutua & æqualis traditio corporis utriusque conjugis in solidum; quia non solum pluralitas virorum sub una uxore, sed etiam pluralitas uxorum sub uno viro, repugnat fini quem habet Matrimonium in lege nova, nimirum significationi conjunctionis Christi cum Ecclesia: ut §. 1. ostensum est.

§. IV.

Aliæ difficultates circa tempus, modum, & personas, quas Deus in polygamia dispensavit; breviter resolvuntur.

Quæres primo, quandonam primum licitum fuerit plu- 67
res uxores simul habere?

Respondeo, id solum fuisse licitum post diluvium, non vero ante diluvium. Nam post diluvium, Abraham, Jacob, David, & alii viri sanctissimi, plures habuere uxores, quos tamen hac de re Scriptura non reprehendit, ut de aliis quæ perperam interdum fecerunt. E contra vero cum Lamech ante diluvium duas uxores simul duxisset, à SS. Patribus, ut de flagitio & adulterio, reprehenditur. Sic enim Nicolaus Papa caussa 24. qu. 3. c. 19. Lotharium Regem, qui duas simul uxores acceperat, alloquitur: *An non districta ultione feriendus es, qui in duabus uxoribus adulterium Lamech, & flagitium imitatus esse dignosceris?* Et Hieronymus lib. 1. contra Jovin. cap. 8. *Una costa* (inquit) *a principio in unam uxorem versa est, &c. Primus Lamech sanguinarius & homicida, duam carnem in duas divisit uxores. Fratricidium & bigamiam eadem cataclysmi delevit pœna.*

Ratio vero hujus discriminis, cur scilicet ante dilu- 68
vium polygamia non licuerit, secus vero post diluvium, hæc assignatur a Divo Chrysostomo homil. 56. in Genes. & ab aliis communiter: quia nimirum ante diluvium longissima hominum vita faciebat ut Matrimonium unius cum una sufficeret propagationi necessariæ generis humani; postea vero propter vitam longe breviorem, *permissum fuit cum duabus vel tribus vel pluribus uxoribus misceri, ut humanum genus propagaretur*, & suppleretur per uxorum multitudinem defectus vitæ longioris.

Licet vero aliqui existiment in lege Mosaica non fuis- 69
se dispensatum in polygamia cum toto populo Judæorum, sed solum cum Magnatibus & Principibus: oppositum tamen probabilius est. Primo, quia habemus ex libro primo Regum cap. 1. dispensatum fuisse cum Elcana, Samuelis patre, qui habuit uxores simul Annam & Phenenam. Secundo, quia dum Deuteronom. 21. dicitur: *Si homo habuerit duas uxores, unam dilectam, & alteram odiosam*, non reprehenditur is qui duas uxores habet, sive sit de populo, sive non, sed constituitur, ut jus primogenituræ cedat ei qui revera est primogenitus, etiamsi natus sit ex odiosa uxore.

Dices: Si in lege Moysis omnibus passim liceret poly- 70
gamia, cur Salomon 3. Regum 11. reprehenditur, quod multas duxerit & adamaverit uxores?

Respondent aliqui apud Abulensem 3. Regum 12. qu. 5. Salomonem reprehendi non quod plures, sed quod plurimas duxerit uxores: Scriptum est enim Deuteron. 17. *Rex non habebit uxores plurimas*. Licet ergo (inquiunt) in lege Moysis polygamia licita esset, attamen certum solum ac definitum uxorum numerum Regibus habere licebat, nimirum decem & octo; tot enim, & non plures Davidem habuisse, affirmat Lyranus, & Dionysius Carthusianus 2. Reg. 5. & 15.

Verum hæc responsio displicet; non fuisse enim Regi- 71
bus Hebræorum definitum uxorum numerum, verius est, & constat ex 2. Paralippom. 11. ubi de Roboam dicitur: *Uxores decem & octo duxerat, concubinas autem sexaginta*. Quod autem extat Deuter. 17. de non habendis

a Rege

a Rege plurimis uxoribus, de alienigenis intelligi debet; prohibita enim cum illis fuisse conjugia, patet ex 3. Regum 11. ubi sic dicitur: *Non ingredientur ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras: certissime enim avertent corda vestra, ut sequamini deos earum.* Peccatum ergo Salomonis, non in eo consistit quod plurimas mulieres uxores duxerit, sed quod alienæ regionis feminis junctus fuerit, & ab eis depravatus, ac inductus ut coleret deos earum. Unde statim subditur: *His itaque copulatus est Salomon ardentissimo amore. Fuerunt illi uxores quasi Reginæ septingentæ, & concubinæ trecentæ, & averterunt mulieres cor ejus: cumque jam esset senex, depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur deos alienos, &c.*

72 Quæres secundo, quomodo facta fuerit dispensatio in polygamia cum Judæis: & antiquis Patribus, qui Moysen præcesserunt, an scripto, vel interna solum inspiratione & revelatione.

Respondeo, hanc dispensationem factam esse per inspirationem internam, eamque non singulis, sed uni aut alteri ex Patriarchis, puta Noemo, vel Abrahamo. Nam ut recte ait Sanctus Thomas in 4. dist. 33. qu. 1. art. 2. ad 3. *Qualis est lex, talis est dispensatio legis; & quia lex naturæ non est literaris scripta, sed cordibus impressa; propter hoc non oportuit dispensationem eorum quæ ad legem naturæ pertinent, lege scripta dari, sed per internam inspirationem fieri.* Sicut ergo lex monogamiæ non fuit scripta, sed primo parenti inspirata, & per eum aliis manifestata; sic etiam conveniens fuit, ut dispensatio in ea lege, non scripto exprimeretur, sed per inspirationem divinam daretur uni vel pluribus ex Patribus, per quos deinde verbo & exemplo posteris manifestaretur. Unde cum Innocentius in cap. *Gaudemus*, de divortiis, ait quod *nulli unquam licuit simul plures uxores habere, nisi cui fuit divina revelatione concessum*, intelligi debet de revelatione immediata, vel mediata.

73 Quæres tertio, an hæc dispensatio pertinuerit ad solum populum fidelem, ita ut polygamia nunquam Gentilibus licita fuerit?

Respondet Soto, Sanchez & alii, affirmative, cum enim (inquiunt) dispensatio facta non fuerit, nisi ad propagandum populum circumcisionis, non est cur ad Gentiles ampliata credatur.

Alii tamen respondent negative: Primo quia Abimelech, qui Genes. 20. describitur ut vir moraliter bonus, volebat uxori quam habebat superinducere Saram, & tamen non reprehenditur a Deo, quod duplicem uxorem vellet ducere, sed quod eam quæ esset uxor alterius vellet accipere. Secundo, quia in terra ubi Jacob quatuor duxit uxores, inculpabilis consuetudo erat plures uxores ducendi; ex quo colligit Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 47. Jacob non peccasse nubendo quatuor illis uxoribus; *quia* (inquit) *quando mos erat, crimen non erat.* Terra autem in qua Jacob toties nupsit, non Judæorum, sed Gentilium erat. Tertio, quia Esau Gen. 26. & 28. plures etiam uxores simul duxit, neque ob id reprehenditur, neque ullus ex Gentilibus ejus temporis. Demum, quia alias Matrimonium Esther cum Assuero, non fuisset verum Matrimonium, licet enim Vasthi prius repudiaverit, tamen cum dissolutio Matrimonii per repudium non minus fit contra legem naturæ, atque adeo non minus dispensatione indigeat, quam polygamia; non est cur potius in illa, quam in illa, dicatur cum Gentilibus divinitus dispensatum.

Quod si objicias, caussas dispensationis in polygamia non habuisse locum in Gentilibus,

74 Respondetur hoc falsum esse; nam in primis multiplicatio posteritatis, quam D. Augustinus lib. 16. de civit. cap. 38. expressit ut caussam talis dispensationis, non addendo populi fidelis, locum habuit etiam in Gentilibus. Deinde non defuit mysterium in tali dispensatione, siquidem hæc conjunctio plurium uxorum ad unum virum, significare potuit, etiam in Gentilibus, unionem diverforum populorum ad unum Christum.

75 Si instes, & dicas, posito quod conjugia Gentilium cum pluribus uxoribus, fuerint ex divina dispensatione legitima ante adventum Christi, sequi quod nunc etiam sint legitima, quia lex Christiana nihil immutavit in conjugiis Gentilium. Respondetur negando sequelam, quia Christus reduxit omne conjugium, sive Christianorum sive Gentilium ad suam primam institutionem: prima autem Matrimonii institutio, polygamiam excludit, ut ex verbis illis Christi Matth. 19. *Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum & feminam fecit eos? Et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una*: colligunt Nicolaus I. & D. Hieronymus, quorum verba supra §. 2. retulimus.

76 Quæres quarto, an omnes illæ mulieres, quas Sancti Patres tempore legis naturæ, vel scriptæ, dicuntur habuisse uxores, fuerint veræ uxores, vel tantum concubinæ?

Ratio dubitandi est primo, quod Scriptura non dicat Abrahamum accepisse Agar uxorem, sed ingressum esse ad ancillam uxoris, & ubique videtur Scriptura recusare Agar appellare uxorem, Immo vero Genesis 25. appellatur concubina.

Secundo, si Agar fuisset vera uxor Abrahami, filius illius Ismael fuisset legitimus hæres, præsertim cum esset primogenitus: Scriptura autem dicit, *non erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ* non ergo erat legitima uxor Agar.

Dicendum tamen est, omnes illas mulieres quas habuerunt Sancti viri, tempore legis naturæ, vel scriptæ, fuisse veras illorum uxores. Tum quia Scriptura Gen. 16. dicit Saram dedisse Agar ancillam suam uxorem viro suo. Tum etiam quia D. Paulus ad Galat. 4. interpretatur magnum mysterium fuisse in duobus illis mulieribus quas habuit Abraham, & in duobus filiis; quia nimirum, sicut Ismael filius ancillæ significabat Judæos, filios Synagogæ, Isac filius liberæ significabat Christianos, filios Ecclesiæ Catholicæ: ita necesse est, ut Agar ancilla significaverit Synagogam, & Sara libera significaverit Ecclesiam: Synagoga autem non fuit Deo copulata per adulterium, sed per verum Matrimonium: propterea, ut idem Paulus interpretatur, donec Synagoga mortua fuerit, Christus non duxit aliam uxorem, idest aliam Ecclesiam: Ergo Agar non fuit adultera, sed vera uxor Abrahami. Addo quod valde durum videtur de SS. illis Patribus dicere vel cogitare, quod cum illis mulieribus adulterium frequenter commiserint; quod dicendum esset, si eas pro veris uxoribus non habuissent. Unde

Ad primum argumentum in contrarium respondeo, Scripturam Genes. 16. Agar appellare uxorem; sed quia non erat uxor eadem dignitate qua erat Sara, domina illius, Scriptura cum loquitur de Agar, differentiæ caussa, abstinet a nomine uxoris, & vocat ancillam. Nec obest quod illam interdum appellet concubinam; uxores enim in Scriptura aliquando appellantur concubinæ, ut constat Genes. 23. & sane, si species vini gominis, cum a concumbendo concubina dicatur, & uxor concumbat, vere concubina dici potest. Unde Cetura vera fuit uxor Abrahæ, ut legitimus in eodem loco, & tamen ibidem paullo inferius concubina appellatur. Adnotavit hoc S. Augustinus lib. 16. de civit. cap. 34.

Ad secundum dico, non omnes filios qui erant suscepti ex legitimo Matrimonio fuisse hæredes, neque apud Judæos, neque apud Romanos. Nam aliqua uxor ducebatur non tantum ad generandos filios, sed etiam ad gubernandam familiam, & ad communionem hæreditatis, quæ uxor vocabatur mater familias: aliquando vero ducebatur uxor solum ad suscipiendos liberos, non ad gubernandam familiam, aut ad jus hæreditatis, quæ vocabatur matrona, quasi mater, sed non mater familias, ut scribit Gellius lib. 18. cap. 6. Unde propterea Ismael non fuit hæres, quamvis esset primogenitus, quia non erat filius matris familias, sed matronæ.

DISPUTATIO II.

De Matrimonio ut Sacramentum est.

Ad quæstionem 42. Supplementi.

Considerato Matrimonio, ut contractus civilis est, & in officium naturæ, consequens est ut ipsum, prout auctoritate Christi ad esse, & dignitatem Sacramenti elevatum est, & contemplemur, & de ejus existentia, essentia, caussis, & proprietatibus, aliisque ad ipsum spectantibus, disseramus.

ARTICULUS I.

Utrum Matrimonium sit vere, & proprie Sacramentum, conferens gratiam?

Antequam doctrina Evangelica prædicaretur; nulla gens erat, quæ abhorruisset a Matrimonio tamquam a re detestabili, sed post exortum Evangelium, quia Christus magnopere commendavit castitatem, & continentiam, continuo exiteruni, quidam inter Christianos adeo severi, ut nihil interesse putarint inter Matrimonium & scortationem: tantum abest, ut existimaverint illud esse Sacramentum: quemadmodum Paulus vaticinatur in epistola ad Timoth. cap. 4. Immo viventibus adhuc Apostolis, nonnulli jam hujus sectæ hæreticos fuisse, constat ex Clemente lib. 4. instit. c. 4. Unus ex antiquissimis eorum fuit Marcion, teste D. Hieron. lib. 1. adversus Jovinianum. Tatianus quoque antiquissimus Justini Discipulus, nuptias damnavit, auctore Epiphanio hæresi 46. & Augustino in libro ad Quodvultdeum cap. 25. ubi etiam scribit, Encratitas, & Adamitas, seu Adamianos, in eodem fuisse errore.

Nuptias

1 Nuptias tamen esse licitas & bonas de fide certum est; Deus enim illas instituit & fecit in Paradiso terrestri inter Adamum & Hevam, ut colligitur ex verbis Christi Matth. 19. & ipse Christus in Cana Galilææ illis interfuit, ibique primum miraculorum suorum patravit. Unde Augustinus Tract. 9. in Joann. *Quod Dominus invitatus venerit ad nuptias, confirmare voluit quod ipse fecit nuptias; futuri enim erant de quibus ait Apostolus prohibentes nubere, & dicentes quod malæ essent nuptiæ.* Et infra: *Per hoc Dominus invitatus venit ad nuptias, ut conjugalis castitas firmaretur, & ostenderetur Sacramentum nuptiarum.* Addo quod Apostolus 1. ad Cor. 7. ait: *Iis autem qui Matrimonio juncti sunt præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere.* Et infra: *Si accepris uxorem, non peccasti, & si nupserit virgo, non peccavit.* Et ad Hebræos cap. 13. *Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus.* Quibus verbis Matrimonium & licitum & sanctum esse aperte testatur. Unde in Synodo Gangrensi can. 1. sic dicitur: *Si quis vituperat nuptias, & dormientem cum viro suo fidelem ac religiosam detestatur, aut culpabilem æstimat, velut qui in regnum Dei introire non possit, anathema sit.*

2 Dices primo: Quod secundum indulgentiam dumtaxat conceditur, non secundum imperium, malum est; siquidem indulgentia culpam supponit, quæ condonetur: Sed Apostolus 1. ad Corinth. 7. Matrimonium concedit secundum indulgentiam dumtaxat, non secundum imperium; Ergo Matrimonium non est bonum.

Respondeo negando Minorem; nam quando Apostolus Matrimonialem concubitum, secundum indulgentiam tantum concedit, loquitur de conjugali concubitu qui fit secundum incontinentiam, & ad sedandam concupiscentiam, non vero de illo qui fit sola caussa procreandi prolem; primus enim est peccatum saltem veniale, unde indiget venia; alter vero culpabilis non est, sed bonus & honestus. Unde Augustinus lib. de bono conjugali cap. 7. „ Conjugalis concubitus generandi gratia non habet culpam; concupiscentiæ vero satiandæ, sed tamen cum „ conjuge, propter fidem thori, venialem habet culpam." Et de nuptiis & concupiscentia cap. 14. „ Ubi (inquit) „ venia danda est, aliquod esse culpæ nulla ratione negabitur. Cum igitur culpabilis non sit generandi intentione concubitus, qui proprie nuptiis imputandus est, „ quid secundum veniam concedit Apostolus, nisi quod „ conjuges dum se continent, debitum ab alterutro carnis exposcunt, non voluntate propaginis, sed libidinis „ voluptate? Quæ tamen voluptas non propter nuptias „ cadit in culpam, sed propter nuptias accipit veniam. „ Quocirca etiam hinc sunt laudabiles nuptiæ, quia & „ illud quod non pertinet ad se, ignosci faciunt propter „ se." Quibus verbis Sanctus Doctor solutionem nostram diserte approbavit & explicavit.

Dices secundo: Quod non potest esse absque libidine, malum est: Sed nuptiale commercium non potest esse absque libidine: Ergo malum est, subindeque & ipsum Matrimonium.

Respondeo distinguendo Minorem: non potest esse absque libidine, dominante, nego: serviente, concedo. Solutio est etiam D. Augustini cap. 12. libri laudati de nuptiis & concupiscentia, ubi hæc habet: „ Quia bona vo„ luntas animi sequentem ducit, non ducentem sequitur „ corporis voluptatem, nec humanum arbitrium trahitur „ subjugante peccato, cum juste redigitur in usum ge„ nerandi plaga peccati. Hujus plaga quidem pruritus „ in adulteriorum, & fornicationum, & quorumlibet stu„ prorum, atque immunditiarum fœditatibus regnat, in „ connubiorum vero necessitatibus servit. Ibi de domino „ talis turpitudo damnatur, hic de pedissequo talis honestas „ verecundatur. Non est igitur hæc libido nuptiarum bo„ num, sed obscœnitas peccantium, lasciviarum ar„ dor, nuptiarum pudor." Et cap. 17. „ In nuptiis tan„ tum bona nuptialia diligantur, proles, fides, Sacra„ mentum . . . carnis autem concupiscentia non est nu„ ptiis imputanda, sed toleranda. Non est enim ex na„ turali connubio subsequens bonum, sed ex antiquo pec„ cato accidens malum.

Dices tertio: Peccatum originale ex nuptiali commercio velut ex fonte derivatur: Sed fons originalis peccati malus est: Ergo & nuptiale commercium, & per consequens ipsum Matrimonium, malum est.

Respondeo distinguendo Majorem: derivatur ex nuptiali commercio, quatenus actus conjugalis est, nego Majorem: quatenus est a concupiscentia, & fit mediante femine, primordialiter ab Adamo descendente, concedo Majorem. Solutio est D. Augustini lib. 1. de nuptiis & concupisc. cap. 24. ubi hæc habet: „ Natos non ex bono, quo bonæ „ sunt nuptiæ, sed ex malo concupiscentiæ, quo bene „ quidem utuntur nuptiæ, de quo tamen erubescunt & „ nuptiæ, reos diabolus parvulos tenet." His præmissis, resolvendum est, utrum Matrimonium in nova lege vere & proprie habeat rationem Sacramenti.

Partem negantem tenent Lutherani & Calvinistæ, qui non modo expresse negant, Matrimonium conferre gratiam, sed dicunt illud non magis esse Sacramentum, quam sit agricultura, tonstrina, sutoria, & similia. Durandus etiam in 4. distinct. 26 quæst. 3. negavit rationem Sacramenti ullo modo Matrimonio convenire: sed cum apud Catholicos ob sententiam illam male audiret, in posteriori editione illam aliquo modo temperavit, & dixit (teste Capreolo in 4. distinct. 26. quæst. unica artic. 3.) Matrimonium esse quidem Sacramentum, eo modo quo Sacramentum sumitur pro signo rei sacræ, nempe quatenus est signum conjunctionis inter Christum & Ecclesiam: sed non esse Sacramentum proprie dictum, & univoce cum aliis novæ legis Sacramentis conveniens, quia non confert gratiam, sicut alia novæ legis Sacramenta. Ut hic error refellatur, & veritas Catholica stabiliatur & defendatur, fit

§. I.

Matrimonium vere & proprie rationem Sacramenti habere, breviter ostenditur.

4 Matrimonium esse improprie saltem Sacramentum, id est alicujus rei sacræ significativum, ita certum & manifestum videtur, ut vix probatione egeat: tum ob celebre testimonium Apostoli ad Ephes. 5. Matrimonium appellantis *magnum Sacramentum*, eo quod sit repræsentativum conjunctionis Christi cum Ecclesia; tum ob varia Sanctorum Patrum testimonia, infra referenda, a quibus etiam Matrimonium Sacramentum appellatur, quod saltem de alicujus rei sacræ signo intelligendum est.

Nec valet quod ad prædictum Apostoli testimonium respondent Sectarii, nempe non Matrimonium, sed conjunctionem Christi cum Ecclesia vocari ab Apostolo Sacramentum magnum, sive arcanum, nomenque proinde Sacramenti sumi ibi non pro signo rei sacræ, sed pro ipsa re sacra & arcana. Non valet, inquam, nam cum Apostolus ait: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia*: pronomen *hoc* referri debet ad id quod proxime præcesserat: nihil autem præcesserat de conjunctione Christi cum Ecclesia, sed tantum de Matrimonio viri & mulieris, videlicet: *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una*: Ergo &c.

Confirmatur: Intentum Apostoli erat suadere viris ut diligerent uxores suas, sicut Christus dilexit Ecclesiam suam. Atqui ad hoc nihil facit, sed impertinenter omnino se habet, quod conjunctio Christi cum Ecclesia sit magnum Sacramentum, bene tamen quod Matrimonium viri cum muliere sit Sacramentum, sive signum illius conjunctionis, quia ex hoc sequitur viros debere imitari Christum, diligendo nimirum uxores suas, sicut Christus dilexit Ecclesiam: Ergo Apostolus non conjunctionem Christi cum Ecclesia, sed ipsum Matrimonium *magnum Sacramentum* appellat, eo quod sit repræsentativum conjunctionis Christi cum Ecclesia. Unde in Græco sic habetur, εἰς Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, id est in Christum & in Ecclesiam, quatenus in illos repræsentandos tendit. Solum ergo difficultas est, an Matrimonium vere & proprie sit Sacramentum, seu signum practicum gratiæ sanctificantis, & gratiam conferat, sicut alia novæ legis Sacramenta. Pro cujus resolutione

Dico: Matrimonium esse vere & proprie Sacramentum, seu signum practicum & efficax gratiæ sanctificantis.

Conclusio est certa de fide, & definita primum in Florentino, in decreto Eugenii, ubi Matrimonium ponit inter septem Ecclesiæ Sacramenta, gratiam ita significantia, ut illam quoque contineant, & recipientibus conferant, quæque in eo dicit antecellere Sacramenta veteris legis. Deinde in Tridentino sess. 24. c. 1. ubi sic dicitur: *Cum igitur Matrimonium in lege Evangelica veteribus connubiis per Christum gratia præstet; merito inter novæ legis Sacramenta annumerandum, SS. Patres nostri, Concilia, & universalis Ecclesia traditio semper docuerunt.* Et can. 1. *Si quis dixerit, Matrimonium non esse vere & proprie unum ex septem legis Evangelicæ Sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque conferre gratiam, anathema sit.* Demum Concilium Senonense sub Clemente VII. anno 1528. celebratum, cap. 39. hæc habet: *Sane cum Matrimonium a Deo rerum omnium conditore in Paradiso, & in statu innocentiæ institutum fuerit, sitque, teste Apostolo, Sacramentum, proinde cum magna reverentia ac devotione suscipiendum, utpote in quo, sicut & in reliquis Sacramentis, gratia conferatur.* Quibus verbis non solum docet Matrimonium, & reliqua novæ legis Sacramenta, conferre gratiam, sed etiam verba illa Apostoli, *Sacramentum hoc magnum est*, de Sacramento stricte & proprie sumpto interpretatur. In quo etiam sensu Tridentinum, capite supra citato, eadem Apostoli verba intelligere